HELSINKI INSTITUTE FOR INFORMATION TECHNOLOGY

Alustatalous ja vallan uusjako

Alustatalouden vaikutuksista käytävä keskustelu on pääsääntöisesti pohtinut taloudellisia, erityisesti verotukseen liittyviä vaikutuksia ja alustatoimijoiden lainmukaisuutta. Näiden lisäksi alustat teknologisina välineinä vaikuttavat myös arkipäiväisesti kansalaisten elämään. Esittelen lyhyesti tieteen ja teknologian tutkimuksen kirjallisuutta, jossa pohdiskellaan teknologiaa vallankäyttäjinä ja esittelen tätä kirjallisuutta alustatalouden näkökulmasta.

Teknologian kehittäminen vallankäyttönä

Tällä hetkellä alustataloudesta (*platform economy*) puhutaan paljon. Alusta yhdistää tuottajan ja kuluttajan ja tukee heidän arvoaan tuottavaa vuorovaikutusta (Evans 2011). Esimerkiksi kauppakeskusta voi pitää alustana. Digitaalisessa muodossa alustojen toiminta voi helposti ylittää perinteisiä sijaintiin ja aikaan liittyviä rajoitteita ja vähentää viestintäkuluja. Nämä muutokset ovat luonteenomaisia digitaalisille palveluille. Digitaaliset palvelut perustuvat teknologian soveltamiseen, ja sen vallan roolista on keskustelu paljon akateemisessa kirjallisuudessa.

Tieteen ja teknologian tutkijat (*science and technology studies, STS*) ovat korostaneet kuinka teknologiaa voidaan käyttää vallankäytön välineenä. Klassikko alalla on Winnerin (1985) essee “Do artifacts have politics?” jossa pohditaan suunnittelijan mahdollisuuksia käyttää valtaa käyttäjiä kohtaan. Hänen yksi keskeinen argumentti on ns. Winnerin silta, joka oli niin matala ettei julkinen liikenne voinut kulkea sen ali - eristäen näin osan kaupunkia autottomilta yhteiskuntaluokilta. Vaikka perusajatus onkin yksinkertainen, on samaa ajattelua sovellettu myöhemmin esimerkiksi algoritmien (esim. Gillespie 2012) osalta. Vaikkakin myöhempi kirjallisuus on korostanut, ettei kyseessä ole näin yksiselitteinen “teknologian määrittelee vallankäytön”-ajatus, on ilmeistä ettei teknologian kehittäjän valtaa ole syytä jättää huomiotta alustataloudessa. Esimerkiksi ajankohtainen akateeminen kirjallisuus kysyy, onko Netflixin suosittelualgoritmien kehitys muuttanut kulttuurin määrittelyn humanistisesta ongelmasta insinööritieteiden ongelmaksi (Hallinan & Striphas 2016).

Keskeiset alustatoimijat vallankäyttäjinä

Alustataloudessa keskeinen ominaisuus on monopolisoituminen ja voittavan alustan ylivoimaisuus (esim. Brynjolfsson & McAfee 2014). Voittavien alustojen kehittäjät myös käyttävät valtaa - tietoisesti tai tiedostamatta - liittyen erityisesti käyttäjän ja alustan vuorovaikutukseen. Esimerkkejä vallankäytöstä ovat

1. Miten käyttäjä tunnistetaan verkossa (esimerkiksi: Facebookin vaatimus “oikean nimen” käytöstä käyttäjien tunnuksissa 2012-2015)
2. Miten käyttäjien välistä vuorovaikutusta tuetaan alustan kautta (esimerkiksi: Uberin alustalla ei ole ollut mahdollista antaa juomarahaa kuljettajalle)
3. Minkä maan regulaation piirissä käyttäjän oletetaan toimivan (esimerkiksi: Airbnb:n käyttöehtojen mukaisesti sovelletaan Irlannin lakia)

Kuten esimerkeistä havaitaan, valta ilmenee niin käyttäjän ja järjestelmän kuin käyttäjän ja käyttäjän välisessä vuorovaikutuksessa, koska alustat määrittelevät ihmisten välisen vuorovaikutuksen muotoja. Edelleen, valtaa käytetään erilaisin välinein: muunmuassa alustan omien sääntöjen muodossa, muokkaamalla alustan toimintatapaa tai määrittelemällä alustan ja kansallisen lainsäädännön suhdetta. Samoin vallankäyttöä voivat olla loppukäyttäjälle näkymättömät muutokset alustan toiminnassa, kuten muutokset haussa tai käyttäjän mittaamisessa. Esimerkiksi Facebook voi muuttaa käyttäjänsä tunnetilaa muokkaamalla uutisvirran sisältöä (Kramer et al. 2014). Koska muokkaus käyttäjältä salassa, nostaa esimerkki esille vallankäytön haasteita erityisesti läpinäkyvyyden osalta.

Vallankäytön kannalta on kuitenkin syytä korostaa, ettei monia yllä kuvattuja muutoksia välttämättä pidettäisi vallankäyttönä, vaan normaalina alustan kehittämisenä ja alustan liiketoimintamallien suunnitteluna ja verifiointina (vertaa Hallinan & Striphas 2016) Olen tietoisesti valinnut hyvin kriittisen näkökulman voidakseni korostaa vallan ja alustaratkaisuiden välistä yhteyttä. Tällä hetkellä useat kuluttaja-alustapalvelut (mm. Google, Microsoft, Apple, Facebook, Amazon) ovat yhdysvaltalaisia ja tällöin alustaa koskevat päätökset tehdään Yhdysvalloissa. Samaan aikaan alustatalouden keskeinen lupaus on globaali toiminta ja mahdollisuus skaalautua kansainvälisiksi, kansallisvaltioita suuremmiksi kokonaisuuksiksi.

Mikä on kansallisvaltioiden rooli?

Yksittäisen pienen valtion, kuten Suomen, mahdollisuudet vaikuttaa ylikansalliseen alustatoimijaan ovat vähäiset. Suomessa on ehdotettu sääntöjen soveltavaa tulkintaa alustatalouden toimijoita kohtaan, jotta voitaisiin tukea alustatalouden syntymistä Suomessa (esim. Allisto et al. 2016). Uskon, että kansainvälinen ulottuvuus, erityisesti Euroopan unioni, on mielekkäämpi tapa pyrkiä muokkaamaan alustatalouden toimintaympäristöä. Ensinnäkin, eurooppalainen yhteinen markkina-alue (European Digital Single Marketplace) tukisi myös Suomessa syntyviä alustatoimijoita. Toiseksi Euroopan unioni on onnistuneesti - vaikkakin hitaasti - pystynyt haastavaan toimijoita, kuten Microsoft yli kymmenen vuotta kestäneessä rajapintojen avoimuutta käsitelleessä prosessissa. Haasteena alustatoimijoiden säännöstelyssä voi kuitenkin olla jähmeys ja hitaus (julkishallinnon lainsäädäntötyössä, esimerkiksi Nelimarkka 2011). Usein säännöstely on reaktiivista, kun alustatoimijat ovat jo muodostaneet oman toimintatapansa. Olisikin tärkeää nopeuttaa kykyä reagoida uusiin alustatoimijoihin ja toimintatapoihin.

Avoimia kysymyksiä

- Miten alustatalouden vallankäyttö näkyy ihmisten arjessa ja mitä regulaatiotarpeita tämä vallankäyttö nostaa esille?
- Miten regulaatio voi puuttua digitaalisiin alustatoimijoihin, jos tarvetta?
- Kuinka eurooppalaisella tasolla voi kehittää valtaa paremmin jakavia alustatalouden muotoja?

HELSINKI INSTITUTE FOR INFORMATION TECHNOLOGY

Viitteet

Evans, David S. 2011. *Platform Economics: Essays on Multi-Sided Businesses*. Competition Policy International.

Winner, L. (1985). Do artifacts have politics? In D. MacKenzie & J. Wajcman (Eds.), *The social shaping of technology* (pp. 26–38). Buckingham: Open University Press.

Gillespie, T. (2012). The relevance of algorithms. In *Media Technologies: Essays on Communication, Materiality, and Society* (pp. 167–194).

Hallinan, B., & Striphas, T. (2016). Recommended for you: The Netflix Prize and the production of algorithmic culture. *New Media & Society*, *18*(1), 117–137.

Brynjolfsson, E., & McAfee, A. (2014). *The second machine age: work, progress, and prosperity in a time of brilliant technologies*. WW Norton & Company.

Kramer, Adam DI, Jamie E. Guillory, and Jeffrey T. Hancock (2014). "Experimental evidence of massive-scale emotional contagion through social networks."*Proceedings of the National Academy of Sciences* 111(24), 8788-8790.

Ailisto, Heikki (toim.), Jari Collin (toim.), Jari Juhanko (toim.), Martti Mäntylä (toim.), Sampsa Ruutu (toim.), Timo Seppälä (toim.), Marco Halén, Kari Hiekkanen, Kirsi Hyytinen,, Eeva Kiuru, Heidi Korhonen , Jukka Kääriäinen , Päivi Parviainen, Jaakko Talvitie: Onko Suomi jäämässä alustatalouden junasta? Valtioneuvoston selvitys- ja tutkimustoiminnan julkaisusarja 19/2016

Nelimarkka, M. (2011). Viranomaiset ja sähköinen kansalaisosallistuminen -- asiantuntijahaastatteluiden perusteella luotu aktantiaalinen malli. *Hallinnon Tutkimus*, *30*(2), 158–169.

Matti Nelimarkka
Tietojenkäsittelytieteenlaitos ja Tietotekniikan tutkimuslaitos HIIT
Aalto-yliopisto
Helsingin yliopisto

matti.nelimarkka@hiit.fi
http://www.hiit.fi/people/matti-nelimarkka